

Gustáv Murícius Reuss a jeho súpis vtákov okolia Revúcej z rokov 1853 a 1854

Gustáv Maurícius Reuss and his list of birds of the surroundings of the Revúca town from 1853 and 1854

Marcel UHRIN¹ & Jiří MLÍKOVSKÝ²

¹Katedra zoológie, Ústav biologických a ekologických vied, Prírodovedecká fakulta, Univerzita P. J. Šafárika, Moyzesova 11, 040 01 Košice, Slovensko; marcel.uhrin@upjs.sk

²Zoologické oddělení, Národní muzeum, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, Česko; jiri_mlikovsky@nm.cz

Gustáv Maurícius Reuss (1818–1861), a Slovak polymath who lived in Revúca, central Slovakia, wrote in 1853–1854 a list of birds of the surroundings of the town of Revúca, but the manuscript has never been published. We restudied the manuscript and interpreted Reuss's list of 118 bird "species" from the point of view of current ornithology and linguistics. The following records are significant from the faunistic point of view: Barn Owl (Tyto alba) and Little Owl (Athene noctua) as common breeders at Revúca, and White Stork (Ciconia ciconia) as a non-breeding spring visitor.

Úvod

Jednou z najvýznamnejších osobností Slovenska 19. storočia bol lekár, národopisec, botanik, historik a etnograf Gustáv Maurícius Reuss. Pochádzal zo vzdelanej rodiny, kde najmä jeho otec, Samuel Reuss (*1783 – †1852), evanjelický kňaz, zberateľ ľudových rozprávok a národopisec, smerovanie svojho syna významne ovplyvnil.

Gustáv M. Reuss sa narodil 4. 1. 1818 v Revúcej, kde aj 12. 1. 1861 vo veku 43 rokov zomrel. Študoval na gymnáziách v Rožňave a v Levoči a na evanjelickom lýceu v Bratislave. Vysokoškolské štúdium medicíny absolvoval v Pešti a vo Viedni. S výnimkou krátkeho obdobia v rokoch 1848–1849, kedy bol správcou vojenskej nemocnice v Miškovci, pôsobil najmä v Revúcej, kde bol lekárom, určitý čas aj vo funkcii mestského lekára. O podrobnostiach života G. M. Reussa pojednávajú samostatné

životopisné práce (napríklad Ormis 1861, Gallo 1969, Gočál 1981, Hrabovec 1988, Dubovský 2000, Kochjarová & Kliment 2002).

Rozsah odbornej práce Gustáva M. Reussa je mimoriadny a právom ho môžeme označiť za polyhistora. Známy je predovšetkým ako botanik, a to najmä vďaka knižnej publikácii „Kvetna Slovenska“ (Reuss 1853), prvej po slovensky písanej kvetene slovenského územia, ktorá sa dočkala pomerne širokého ohlasu u odbornej verejnosti (pozri napr. Purkyně 1859, Neilreich 1866, Hendrych 1953, Buffa 1972, Medovič 1985, Magic 1972, 1988). Toto dielo je s výnimkou ďalších troch menších publikácií zároveň jediné, ktoré počas Reussovho života vyšlo tlačou. Celé ďalšie rozsiahle dielo zostalo v rukopisnej pozostalosti a predstavuje stovky až tisíce strán v podobe viac ako 25 rôzne rozsiahlych rukopisov písaných v nemčine, latinčine alebo v (slovakizovanej) češtine (detaily o rukopisoch pozri v prácach Kliment

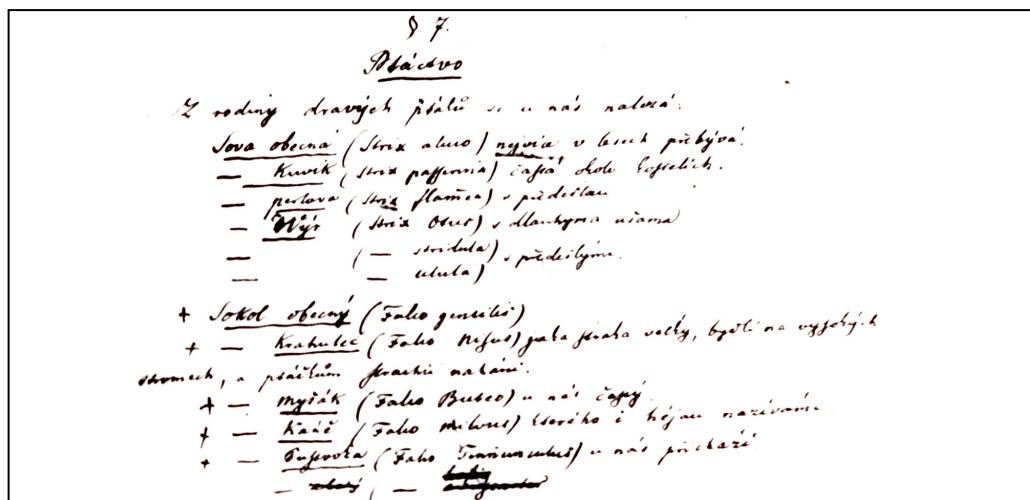
1990, Kochjarová & Kliment 1988, 2002). Len časť tohto rozsiahleho odborného (história, archeológia, národopis, vlastiveda, medicína, botanika, zoológia, a i.) ale aj beletristického diela bola moderne v historickom ako aj súčasnom kontexte spracovaná. Najviac pozornosti sa venovalo „botanickým“ údajom (Kochjarová & Kliment 2002, Guttová 2003) a národopisu (Němcová¹ 1857–1858, 1859b, Skutil 1935, Urbancová 1976, 1977), z iných oblastí, ktorým sa G. M. Reuss venoval, bol zhodnotený napríklad jeho prínos k jazykovede (Palkovič 1994) a k odbornej slovenskej terminológii (Buffá 1972). Pozoruhodné je aj jeho prvenstvo ako autora vedecko-fantastického románu, čím sa stal priekopníkom tohto svojbytného žánru krásnej literatúry (Srpoň 1993, Ferko 1996, Herec & Ferko 2001). V rokoch 1982 a 1984 vydalo vydavateľstvo Tatran v modernej redakčnej a textologickej úprave (B. Heckel, V. Urbancová) v dvoch knižných publikáciách (Muránska Venuša a Hviezdoveda alebo životopis Krutohlava) ďalšie rukopisy (Reuss 1982, 1984), majúce prevažne charakter beletrie.

V rukopisných prácach sa G. Reuss zoologickej problematike nevyhýbal, aj keď v po-

rovnani s inými odborními je zastúpená menej. Najväčší rozsah má kapitola o faune v rukopise „*Opis městečka Velká Řevúca zvaného Iⁿⁱ a II^{hy} díl 1853 a 1854. V. Řevúca*“ (Reuss 1853–1854), ktorá s výnimkou excerptie údajov o motýľoch z oblasti Gemera (Panigaj 2002, 2004) je odbornou verejnosti prakticky neznáma. Reuss nie je uvádzaný ani v prehľadoch zoológov Slovenska (napr. Okáli et al. 1996) ani v prehľadoch histórie ornitológie regiónu (Mošanský 1966, 1984). Preto v tejto práci aj pri príležitosti 150. výročia úmrtia G. M. Reussa predkladáme čitateľom prepis a komentovaný rozbor ornitologickej časti tohto rukopisu a skromne sa domnievame, že tak prispejeme k ďalšiemu rozvoju problematiky historickej ornitológie (Mlíkovský 2009) na Slovensku.

Vtáky v rukopise „Opis městečka Velká Řevúca“

Celý rukopis (Obr. 1) má viac ako 570 nečíslovaných strán formátu 280×195 mm a predstavuje rozsiahlu polytematickú monografiu mesta Revúca a jeho okolia. Dielo, písané v slovakizovanej češtine a v latinčine, je delené

Obr. 1. Ukážka časti o vtácoch v rukopise G. M. Reussa „Opis městečka Velká Řevúca“.
Fig. 1. A sample page on birds from G. M. Reuss's manuscript on the Revúca town.

¹ Božena Němcová (4. 2. 1820, Wien – † 21. 1. 1862, Praha) – česká etnografka a spisovateľka. V rokoch 1852 a 1855 navštívila Gustáva Reussa v Revúcej a neskôr v Prahe vydala zbierku slovenských rozprávok, zozbieranú Gustávom Reussom a jeho otcom Samuelom Reussom (Vávra 1895, Haluzický 1952, Adam 2003). Podľa Vávru (1895; pozri aj Lalkovič 2009) použila Němcová Reussove údaje v svojom opise prírody Zvolenskej stolice (Němcová 1859a), v ktorom ju často porovnáva s Gemerom.

na šesť základných kapitol (Úvod, I. Politický dejepis, II. Cirkevní dejepis, III. Přírodopis, IV. Zdravopis, V. Místopis) vnútorne ďalej členených na podkapitoly a paragrafované odstavce. V druhej časti rukopisu Reuss členenie na kapitoly už nedodržiava a zaradil sem viac tematicky odlišných častí (napríklad opisy kostolov a iných významných budov Revúcej, odpisy rôznych dokumentov, história blízkeho Muránskeho hradu a i.).

Zoologická časť rukopisu sa na 13 rukopisných stranách nachádza v kapitole „III. Přírodopis, I. Živočíchopis (Zoologia)“. Obsahuje úvodný odstavec (§ 1) a kapitoly o cicavcoch (§§ 2 až 6), kapitoly „Ptáctvo“ (§§ 7 až 11), „Plazy (Reptilia)“ (§ 13) a „Ryby (Pisces)“ (§ 14) a paragrafy o bezstavovcoch (§§ 15 až 23). Predpokladáme, že údaje v zoologickej časti sa územne môžu viazať na širšiu oblasť Gemera, ako to analogicky vyplýva z podstatne podrobnejšie spracovanej botanickej časti rukopisu (Kochjarová & Kliment 2002).

V prepise časti o vtácoch dodržiavame pôvodnú úpravu a ortografiu podľa Reussovho rukopisu. Výnimku tvoria vedecké mená, ktoré uvádzame kurzívou. Reuss zoznam organizoval nasledovne: za menom taxónu v slovakizovanej češtine alebo slovenčine nasleduje vedecké meno a v prípade niektorých druhov aj alternatívne vernakulárne mená a doplnujúce poznámky. Časť mien v rukopise Reuss podčiarkoval, túto úpravu ponechávame bez zmeny. V binomickej nomenklatúre „slovenských“ aj vedeckých mien Reuss vynechával opakujúce sa rodové mená a nahrádzal ich pomlčkou.

Tento spôsob úpravy rukopisu sme sa snažili v prepise zobrazit' použitím systému odrážok. Pred niektoré druhy autor pripisoval znak „+“, ktorý v iných častiach rukopisu používal ako odkaz na poznámky dopisované na rôzne miesta okrajov rukopisných strán. V prípade zoznamu živočíchov sa nám však význam tohto znaku nepodarilo odhaliť. Napriek tomu aj túto úpravu v prepise uchovávame. Nečitateľné alebo nie úplne presne rozlúštené časti textu dávame do hranatých zátvoriek. Pre interpretáciu jednotlivých druhových mien používame kombináciu Reussov uvedených mien v slovakizovanej češtine, vedeckých názvov ako aj vernakulárnych mien vtákov, vyskytujúcich sa v doplnujúcich poznámkach. Názor na druhovú príslušnosť taxónov, ktorých vedecké alebo slovenské meno, tak ako ho uviedol Reuss, sa líši od súčasného poňatia taxónu (podľa systému Gill & Donsker 2010), uvádzame v číslovaných podčiarkových poznámkach a vysvetlivkách. Pri používaní slovenských mien vtákov sa v celej práci pridržiavame ostatného slovenského názvoslovie vtákov sveta (Kovalik et al. 2010).

§ 7.

Ptáctvo

Z rodiny dravých ptákov se u nás nalezá:

– Sova obecná (*Strix aluco*) nejvice v lesích přebývá.²

– Kuřik (*Strix passerina*) častá okolo kostelích.³

– perlova (*Strix flammea*) s předešlau⁴

– Wýř (*Strix otus*) s dlouhyma ušama⁵

– (– *stridula*) s předešlými.⁶

– (– *ulula*).⁷

+ Sokol⁸ obecný (*Falco gentilis*)⁹

² Sova obyčejná (*Strix aluco*).

³ Kuvik obyčejný (*Athene noctua*). Reussov uvedené vedecké meno (*Strix passerina*) je synonymom vedeckého mena kvička vrabcieho (*Glaucidium passerinum*), ale v 19. storočí bolo štandardne používané pre kuvika obyčajného. Interpretáciu mena ako kuvika potvrdzuje aj Reussova poznámka „častá okolo kostelích“.

⁴ Plamienka driemavá (*Tyto alba*). Podobne ako v predošlom prípade, aj tu Reuss uviedol vedecké meno (*Strix flammea*) v súlade s dobovým štandardom. Na plamienku poukazuje v nadväznosti na predošlý druh Reussova poznámka „s předešlau“.

⁵ Nejasné. Výř skalný (*Bubo bubo*) podľa nezameniteľného mena „výř“ (známeho len zo slovenčiny a z češtiny) alebo myšiarka ušatá (*Asio otus*) podľa vedeckého mena („*Strix otus*“). Možno zmes oboch druhov.

⁶ Pravdepodobne sova obyčejná (*Strix aluco*). S určovaním sov boli v tom období problémy. Výnimkou boli len známejšie (synantropné) druhy kuvik obyčejný (*Athene noctua*) a plamienka driemavá (*Tyto alba*). Text „s předešlými“ je v rukopise písaný medzi riadkami a zrejme sa týka druhov „*stridula*“ aj „*ulula*“.

⁷ Pravdepodobne sova obyčejná (*Strix aluco*), pozri poznámku 6.

⁸ S určovaním dravcov mali v tom období problémy, preto je často nejasné, ktorý druh dravca mal Reuss na mysli.

⁹ Jastrab veľký (*Accipiter gentilis*).

- + – Krahulec (*Falco nisus*) jako straka velký, bydlí na vysokých stromech, a ptáčkům strachu nahání.¹⁰
- + – myšák (*Falco Buteo*) u nás častý.¹¹
- + – Káně (*Falco milvus*) kterého i hájou nazýváme.¹²
- + – Pustovka (*Falco Tinnunculus*) u nás přichází.¹³
 - (*naevius*)¹⁴
 - rzavy (*aeruginosus*)¹⁵
- + – vrany (*ater*)¹⁶
 - černo[červen]y (*rufus*)¹⁷
- + – kůří (*gallinaceus*)¹⁸
- + – Jastrab (*palumbarius*)¹⁹
- + – národní (*gentilis*)²⁰
- + – cizokrajný (*peregrinus*)²¹
- + – hvězdatý (*stellaris*)²²

- Ořel skalní (*Aquila chrysaetos*) někdy sa z Tatrách spúští²³
- černý (*Aquila imperialis*) zřídka.²⁴
- plavý (*fulva*) nejvyšší lita.²⁵
- Kostilom (*haliaetos*) ve vodách žije.²⁶
- Sup popolavý (*Vultur cinereus*) se u nás objevují.²⁷
- bradatý (*cristatus*)²⁸

§8.

Z rodiny vrabců uhlídáme:

- + Krkavec obecný (*Corvus corax*)²⁹
- + – Havran (*Corone*)³⁰
- + – Straka (*pica*)³¹
- + – orešnice (*glandarius*)³²
- + – Kavka (*monedula*) u nás čoka se jmenuje³³

¹⁰ Jastrab krahulec (*Accipiter nisus*). V poznámce Reuss uviedol pomerne presný opis vtáka, jeho habitatu a charakteristického etologického prejavu.

¹¹ Myšák hôrny (*Buteo buteo*).

¹² Haja červená (*Milvus milvus*). Onomatopoické meno „káně“ (u Reussa v českej ortografii) bolo zrejme pôvodne používané pre rôzne druhy dravcov, ale v Reussovej dobe už viac-menej stabilne v češtine pre myšiaky (*Buteo* spp.), v slovenčine pre kane (*Circus* spp.) a v maďarčine pre haje (kánya; *Milvus* spp.). Reuss teda použil meno „káně“ v českej ortografii a v maďarskom význame.

¹³ Sokol myšiar (pustovka) (*Falco tinnunculus*).

¹⁴ Orol krikľavý (*Aquila pomarina*) a/alebo orol hrubozobý (*Aquila clanga*).

¹⁵ Kaňa močiarna (*Circus aeruginosus*).

¹⁶ Asi haja tmavá (*Milvus migrans*).

¹⁷ Kaňa močiarna (*Circus aeruginosus*). Najmä amatérski zoológovia v tom období nerozlišovali samce a samice, staré a mladé jedince a ich farebné fázy a často ich považovali za rôzne druhy.

¹⁸ Zrejme sokol rároh (*Falco cherrug*).

¹⁹ Zrejme jastrab veľký (*Accipiter gentilis*).

²⁰ Jastrab veľký (*Accipiter gentilis*). Reuss ho v zozname uviedol pod dvoma „slovenskými“ menami s identickým vedeckým menom (*Falco gentilis*): „sokol obecný“ a „sokol národní“. Pozri poznámku 9.

²¹ Sokol sťahovavý (*Falco peregrinus*).

²² Nejasné; asi mladý sokol rároh (*Falco cherrug*) alebo aj mladí jedinci iných druhov sokolov.

²³ Orol skalný (*Aquila chrysaetos*).

²⁴ Orol kráľovský (*Aquila heliaca*).

²⁵ Nejasný druh orla (*Aquila* sp.), možno zmes niekoľkých druhov.

²⁶ Orliak morský (*Haliaeetus albicilla*). „Kostilom“ je unikátne meno, ktoré nebolo zaznamenané ani v českých (Klůz 1977) ani v slovenských (Ferianc 1941, 1958) prehľadoch ľudových mien vtákov. Našli sme ho však v slovníkoch Frantu Šumavského (1846: 131; 1851: 253) vo význame orliak morský. Je pravdepodobné, že kostilom je Frantou Šumavským vytvorený kalk z nemeckého „Beinbrecher“ alebo latinského „ossifragus“ (pozri Suolahti 1909), takisto ako poľské łomignat (pozri Strutyński 1972). Josef Franta Šumavský (* 27. 11. 1796, Poleňka – † 22. 12. 1857, Praha) bol český pedagóg a lexikograf (Anonym 2011b), ktorý sa dobre poznal s Boženou Němcovou (Němcová 1858, Vávra 1895). Je možné, že Reuss sa meno „kostilom“ aj niektoré ďalšie české mená vtákov, ktoré uviedol v svojom *Opise*, dozvedel od B. Němcovej počas jej návštevy Revúcej v roku 1852 (pozri poznámku 1).

²⁷ V prvej polovici 19. storočia rozlišovali ornitológovia v strednej Európe dva bežné druhy supov: hnedého (tiež nazývaného popolavý) a čierneho, ktoré zodpovedajú dnešným druhom sup bielo hlavý (*Gyps fulvus*) a sup tmavohnedý (*Aegypius monachus*). Z nich prvý bol často nazývaný druhovým menom *cinereus*, zatiaľ čo meno *cristatus* bolo vzácné a niektorými autormi používané pre „hnedého“ a niektorými pre „čierneho“ supa. Dvojicu názvov *cinereus* a *cristatus* pre týchto dvoch supov použili napríklad Walther (1795: 486) a Bartholomaeides (1808: 332).

²⁸ Sup bielo hlavý (*Gyps fulvus*); pozri aj poznámku 27.

²⁹ Krkavec čierny (*Corvus corax*).

³⁰ Pravdepodobne havran čierny (*Corvus frugilegus*). Rozlišovanie *Corvus c. corone* a *Corvus frugilegus* bolo v tom období veľmi nepresné. Druhovú interpretáciu sa opiera o Reussom uvedené slovenské meno „havran“. V zozname ho na inom mieste uvádza aj pod menom „krkavec čierny (*Corvus frugilegus*)“.

³¹ Straka obyčajná (*Pica pica*).

³² Sojka obyčajná (*Garrulus glandarius*).

³³ Kavka tmavá (*Coloeus monedula*).

- + – Vrana (– *cornix*)³⁴
- + – černý (– *frugilegus*) čili černá vrana³⁵
- Mandelík sojká (*Coracias garrula*) jinde i Kráska.³⁶
- Dudek obecný (*Upupa epops*) vždy, du, du, volá.³⁷
- Škorec obecný (*Sturnus vulgaris*) u nás je šeregelom zovú.³⁸
- Pěnkava (Pinka) Vrabc (*Fringilla domestica*)³⁹
- Stěhlík (*Carduelis*)⁴⁰
- Konopka (– *linaria*)⁴¹
- Čížek (– *spinus*)⁴²
- Slávik (– *canaria*) v klíčkách⁴³
- (– *coelebs*)⁴⁴
- (– *montifringilla*)⁴⁵
- (– *montana*)⁴⁶
- Sýkora černá (*Parus major*) čili Koňar⁴⁷
- Modřinka (– *caeruleus*) i babka se zove⁴⁸
- mlynářik (– *caudatus*) i šidlo⁴⁹

- (– *ater*)⁵⁰
- Škriván nivní (*Alauda arvensis*) i pačirta i Linduška jinde.⁵¹
- lauční (– *pratensis*)⁵²
- Chocholůš (– *trivialis*) čili Pipiška⁵³
- holní (– *alpestris*) nevím či k nám schází.⁵⁴
- Konipásek mrdavý (*Motacilla alba*) jináče: Trasořítka, i plíška.⁵⁵
- šedý (– *boarula*)⁵⁶
- nažlutlý (– *flava*)⁵⁷
- modráček (– *svetica*) křící: tak, tak, fid, fid.⁵⁸
- Králík zlatohlávek (*Sylvia Regulus*)⁵⁹
- střížek (– *Troglodytes*) u nás volové oko, neb králik, sviežik⁶⁰
- (– *Rubecula*)⁶¹
- Rehek (– *Phoenicurus*) i muchár⁶²

³⁴ Vrana popolavá (*Corvus cornix*).

³⁵ Havran čierny (*Corvus frugilegus*).

⁶ Krakľa belasá (*Coracias garrulus*). Kraska je poľské meno krakle (Strutyński 1972), ktoré do češtiny v takom istom význame prevzali Franta Šumavský (1846: 228 ako „kráska“; 1851: 265) aj Amerling (1852: 54). Je možné, že Reuss sa toto meno dozvedel od Némcovej počas jej návštevy Revúcej v roku 1852 (pozri poznámku 1).

³⁷ Dudok chochlatý (*Upupa epops*).

³⁸ Škorec obyčajný (*Sturnus vulgaris*).

³⁹ Vrabc domový (*Passer domesticus*).

⁴⁰ Stehlík obyčajný (*Carduelis carduelis*).

⁴¹ Stehlík konôpka (*Carduelis cannabina*).

⁴² Stehlík čižik (*Carduelis spinus*).

⁴³ Zrejme formy v klietkach chovaných kanárikov divých (*Serinus canaria*). Reussom uvedené meno „Slávik“ sa bežne používalo pre druhy *Luscinia megarhynchos* a *Luscinia luscinia*, ktoré boli v 19. storočí tiež často chované v klietkach (napr. Tscheiner 1828, Blumenbach 1855). Je možné, že Reuss aplikoval meno „slávik“ na kanáriky omylom alebo sa v Gemeri kanárikom ľudovo hovorilo sláviky.

⁴⁴ Pinka obyčajná (*Fringilla coelebs*).

⁴⁵ Pinka severská (ikavec) (*Fringilla montifringilla*).

⁴⁶ Vrabc poľný (*Passer montanus*).

⁴⁷ Sýkorka veľká (*Parus major*).

⁴⁸ Nejasné. Latinské meno (*Parus caeruleus*) i „oficiálne“ meno („modřinka“), ktoré je z češtiny, poukazujú na sýkorku belasú (*Cyanistes caeruleus*), ale ľudové „babka“ pochádza z češtiny, kde označuje sýkorky (podrodu *Poecile*, zatiaľ čo zo slovenčiny nie je známe (Ferianc 1958, Klúz 1977). Ferianc (1958: 178) však zaznamenal, že v Revúcej nazývajú sýkorku hôrnu (*Poecile palustris*) „belavou sýkorkou“. Je teda možné, že Reuss nerozlišil sýkorku belasú od sýkorky hôrnej a/alebo sýkorky čierohlavej (*Poecile montanus*).

⁴⁹ Mlynárka dlhochvostá (*Aegithalus caudatus*).

⁵⁰ Sýkorka uhliarka (*Periparus ater*).

⁵¹ Škovránok poľný (*Alauda arvensis*).

⁵² Zrejme ľabtuška lúčna (*Anthus pratensis*) aj keď môže ísť o zmes podobných druhov.

⁵³ Pipiška chochlatá (*Galerida cristata*). Kombinácia Reussom použitého „slovenského“ a vedeckého mena naznačuje zmes druhov pipiška chochlatá (*Galerida cristata*) a ľabtuška hôrna (*Anthus trivialis*). Druhový interpretáciu mena umožňuje Reussom uvedené miestne meno „pipiška“.

⁵⁴ Interpretácia nejasná, mohlo ísť o uškárika vrchovského (*Eremophila alpestris*), ľabtušku poľnú (*Anthus campestris*) alebo o iné podobné vtáky.

⁵⁵ Trasočvost biely (*Motacilla alba*).

⁵⁶ Asi trasočvost horský (*Motacilla cinerea*).

⁵⁷ Trasočvost žltý (*Motacilla flava*).

⁵⁸ Slávik modrák (*Luscinia svecica*).

⁵⁹ Králik (*Regulus* sp.), v tom období sa dva druhy, vyskytujúce sa v strednej Európe, dostatočne nerozlišovali.

⁶⁰ Orišek obyčajný (*Troglodytes troglodytes*).

⁶¹ Červienka obyčajná (*Erithacus rubecula*).

⁶² Žltouchvost hôrny (*Phoenicurus phoenicurus*).

- (*hortensis*)⁶³
- (*atricapilla*)⁶⁴
- **Slávik** (*– Luscinia*) zřídka, zpívá: vít, vít, vítkov, ťok.⁶⁵
- **Sedmíhlásek** (*– Sibilatrix*) zpívá: is, is, íz, íz, vrrrr, hoid, hoid, hoid.⁶⁶
- **Černáček** (*– Tythis*)⁶⁷
- **Červenka** (*– rubecula*) rada se kaupe.⁶⁸
- Drozd černý (*Turdus merula*) čili Kos.⁶⁹
- omeluch (*– viscivorus*)⁷⁰
- plavý (*– musicus*) čili cvrčala⁷¹
- Jalovčák (*– pilaris*) se hojně lape, i cvičala.⁷²
- společní (*– socialis*)⁷³
- Brkoslav chocholatý** (*Ampelis garrulus*) i chochláč.⁷⁴
- Vlastovice bělořitka** (*Hirundo urbica*)⁷⁵
- domácí (*– rustica*)⁷⁶
- **Rorýk** (*– apus*) i dáždovník, zřídka u nás.⁷⁷

- Strnád obecný** (*Emberiza citrinella*).⁷⁸
- **zahradní** (*– hortulana*) zřídka k nám přichází⁷⁹
- **Poštek** (*– millaria*)⁸⁰
- Kosovodlask** (*Loxia coccothraustes*)⁸¹
- **Zvonec** (*– chloris*) hlas zvoncový⁸²
- **Hýl** (*– Pyrrhula*) i Gimpel.⁸³
- **Křivonoska** (*– curvirostris*)⁸⁴
- Pěnice obecná** (*Curruca cinerea*) i Červenka⁸⁵
- Strakoš obecný** (*Lanius excubitor*)⁸⁶
- **panský** (*– collurio*)⁸⁷

§9.

Mezi [Skakavcau] (Scautores) přináležejí:

- Ďatel černý** (*Picus martius*) velikosti vrany.⁸⁸
- **Žluna** (*Picus viridis*) zeleno-olivový. Ustavnicně leze po stromech.⁸⁹
- **šedý** (*– canus*)⁹⁰

⁶³ Penica slávikovitá (*Sylvia borin*).

⁶⁴ Penica čiernohlavá (*Sylvia atricapilla*).

⁶⁵ Slávik velký (*Luscinia luscinia*).

⁶⁶ Pravdepodobne zmes kolibariak sykavý (*Phylloscopus sibilatrix*) a sedmohlások obyčajný (*Hippolais icterina*). Naznačuje to Reussom použitá kombinácia „slovenského“ a vedeckého mena, druhová interpretácia nie je však možná.

⁶⁷ Žltouchost domový (*Phoenicurus ochruros*).

⁶⁸ Červenka obyčajná (*Erithacus rubecula*). Reuss v inej ortografii a v mierne modifikovanej kombinácii „slovenského“ a vedeckého mena uviedol na inom mieste rovnaký druh, pozri poznámku 61.

⁶⁹ Drozd čierny (*Turdus merula*).

⁷⁰ Drozd trskota (*Turdus viscivorus*).

⁷¹ Zrejme drozd červenkový (*Turdus iliacus*), naznačuje to Reussom uvedené dopĺňujúce meno „cvrčala“.

⁷² Drozd čivikota (*Turdus pilaris*).

⁷³ Asi skaliar modrý (*Monticola solitarius*). Meno *Turdus socialis* sa pred Reussom vyskytlo len u Bartolomeidesa (Bartholomaeides 1806–1808: 334). Zdá sa, že Bartolomeides nesprávne napísal *Turdus socialis* namiesto *Turdus solitarius* (*socialis* je antonymum *solitarius*), pretože v jeho texte nie je náznak, že by chcel opísať nový druh. Reuss toto meno prevzal a vytvoril k nemu vernakulárne meno „drozd spoloční“.

⁷⁴ Chochláč severský (*Bombicilla garrulus*).

⁷⁵ Beloritka obyčajná (*Delichon urbicum*).

⁷⁶ Lastovička obyčajná (*Hirundo rustica*).

⁷⁷ Dážd'ovník obyčajný (*Apus apus*).

⁷⁸ Strnádka obyčajná (*Emberiza citrinella*).

⁷⁹ Strnádka záhradná (*Emberiza hortulana*).

⁸⁰ Strnádka lúčna (*Emberiza calandra*). Meno „poštek“ použil Reuss pre strnádku lúčnu. V slovenčine toto meno nebolo známe (Ferianc 1941, 1958), ale v 19. storočí bolo rozšírené v Čechách, kde sa písalo i vyslovovalo „pištěk“, čo je onomatopoeické (Klůz 1977). Tvar „poštek“ sme našli len u Grossingera (1792: 182) a Kralowanského (1795: 92), kde sa zdá, že je to preklep z českého „pištěk“. Je pravdepodobné, že Reuss prevzal toto meno vrátane nesprávnej ortografie z kníh týchto autorov.

⁸¹ Glezg obyčajný (*Coccothraustes coccothraustes*).

⁸² Zelenka obyčajná (*Chloris chloris*). Interpretáciu uľahčuje aj opis hlasu vtáka.

⁸³ Hýl obyčajný (*Pyrrhula pyrrhula*).

⁸⁴ Křivonos smrekový (*Loxia curvirostra*).

⁸⁵ Nejasné. Latinské meno poukazuje na penicu popolavú (*Sylvia curruca*), zatiaľ čo nezameniteľné vernakulárne „červenka“ odkazuje na červenku obyčajnú (*Erithacus rubecula*), ktorú Reuss zaznamenal už skôr. Pravdepodobne zmeska „malých hnedých vtáčikov“ obývajúcich kroviny.

⁸⁶ Strakoš veľký (*Lanius excubitor*).

⁸⁷ Strakoš obyčajný (*Lanius collurio*).

⁸⁸ Tesár čierny (*Dryocopus martius*).

⁸⁹ Žlna zelená (*Picus viridis*).

⁹⁰ Žlna sivá (*Picus canus*).

- veľký (*major*)⁹¹
- stredný (*medius*)⁹²
- malý (*minor*)⁹³
- trípŕstnatý (*tridactylus*) se zŕidka nalezá.⁹⁴

Krutihlav točivý (*Yunx Torquilla*) ustavične hlavou krutí a na hnilých pňach pupy a mravce žere.⁹⁵

Kukuk obecný (*Cuculus canorus*) v máju kuká, čo holub veľký.⁹⁶

§ 10.

Ku slepicodobným (Gallinacea) ptákom pri-slauchajú:

Tětrov holní (*Tetrao Urogallus*) na Kohautu chvost rozčeperuje⁹⁷

– Hlucháň (*Tetrao Tetrax*) též v našich lesech.⁹⁸

– Jerábek (– *Bonasia*) u nás cisárský ptak.⁹⁹

Kuropva obecná (*Perdix cinerea*)¹⁰⁰

– Přepelice (– *Coturnix*) i Křepelka zvaná: pod zpodok zpívá.¹⁰¹

Kohút obecný (*Gallus comunis*) samice se u nás Kura volá¹⁰²

Morjak obecný (*Meleagris Gallopavo*) samice u nás: pulka, i morka.¹⁰³

Holub divý (*Columba Oenas*) v lesích.¹⁰⁴

– Hřivnák (– *palumbus*) okolo hrdla má zelenkavý krůžek.¹⁰⁵

– Hrdlička (– *turtur*) volá: cukr-rú¹⁰⁶

Páv obecný (*Pavo cristatus*) zŕidka se u nás nalezá.¹⁰⁷

§ 10.

Z rodiny bahních ptáků (Grallae) nalezám:

Sluka horní (*Scolopax rusticola*) u nás Šnef.¹⁰⁸

– bahní (– *Gallinago*)¹⁰⁹

Čáp bílý (*Ciconia alba*) z jary někdy sem přichází. Jinde se i Bocjan a Bohdan nazívá.¹¹⁰

Čapla Bukáč (*Ardea stellaris*) zŕidka u nás.¹¹¹

– Volavka (– *cinerea*) zŕidka přichází.¹¹²

Čejka chocholátá (*Vanellus cristatus*) u nás Kíbic.¹¹³

Drop vodní (*Otis Tarda*) čili tůzok, zŕidka, neb schází?¹¹⁴

Lýska vodní (*Fulica atra*) i vodní kura, zŕidka u nás, i plýska.¹¹⁵

⁹¹ Ďateľ veľký (*Dendrocopos major*).

⁹² Ďateľ prostredný (*Dendrocopos medius*).

⁹³ Ďateľ malý (*Dryobates minor*).

⁹⁴ Ďubník trojprstý (*Picoides tridactylus*).

⁹⁵ Krutohľav hnedý (*Jynx torquilla*). Všimnite si, že latinské rodové meno krutohľava bolo v 19. storočí často písané v tvare „*Yunx*“, čiže sa u Reussa nejedná o chybu.

⁹⁶ Kukučka obyčajná (*Cuculus canorus*).

⁹⁷ Tetrov hoľniak (*Lyrurus tetrax*). Zdá sa, že Reuss označil tetrova hoľniaka latinským menom hlucháňa a naopak hlucháňa hôrneho latinským menom tetrova, čo vyplýva z jeho biologických poznámok. Reussova zmienka o výskytu na Kohúte sa pravdepodobne týka hlucháňa hôrneho a nie tetrova hoľniaka.

⁹⁸ Hlucháň hôrný (*Tetrao urogallus*). Pozri pozn. 97.

⁹⁹ Jariabok hôrný (*Tetrastes bonasia*). Zaujímavé je Reussovo označenie jariabka ako „cisárskeho vtáka“. V Čechách zaznamenal Balbín (1679), že jariabok bol v jeho dobe významným exportným artiklom na viedenský cisársky dvor. Je možné, že jariabky dodávali do Viedne aj z Gemera, čo by mohlo vysvetliť Reussovo označenie.

¹⁰⁰ Jarabica poľná (*Perdix perdix*).

¹⁰¹ Přepelica poľná (*Coturnix coturnix*). „Pod zpodok“ je prepis prepeličieho hlasu. Ferianc (1958: 15) v polovici 20. storočia zaznamenal podobný prepis („pocpodok“) západne od Revúcej v Detve, Drábsku a Klenovci. Podobné je bulharské meno prepelice: p“dp“d“k (Patev 1950, BUNARCO 2009; transliterácia podľa ISO 9:1995, pozri Pedersen 2011).

¹⁰² Zrejme rôzne domestikované formy kury domácej (*Gallus gallus* [var. *domesticus*]).

¹⁰³ Domestikované formy morky divej (*Meleagris gallopavo*).

¹⁰⁴ Holub plůžik (*Columba oenas*).

¹⁰⁵ Holub hrivnák (*Columba palumbus*).

¹⁰⁶ Hrdlička poľná (*Streptopelia turtur*).

¹⁰⁷ Páv korunkatý (*Pavo cristatus*): Reuss uviedol zrejme na základe zvyklosti chovať pávy v zajatí.

¹⁰⁸ Sluka hôrna (*Scolopax rusticola*).

¹⁰⁹ Asi močiarnica mekotavá (*Gallinago gallinago*). Je možné, že sa u Reussa pod týmto menom skrývajú aj ďalšie podobné druhy, najmä močiarnica tichá (*Gallinago media*) a močiarnička tichá (*Limnocyptes minimus*).

¹¹⁰ Bocian biely (*Ciconia ciconia*).

¹¹¹ Bučiak veľký (*Botaurus stellaris*).

¹¹² Volavka popolavá (*Ardea cinerea*).

¹¹³ Kíbic chocholatý (*Vanellus vanellus*).

¹¹⁴ Drop veľký (*Otis tarda*). Reuss pravdepodobne zaradil dropa medzi vtákov okolia Revúcej na základe Bartolomeidesa (1806–1808), ktorý však napísal zoznam vtákov celého Gemera v širokom slova zmysle. Reuss sám vyjadruje otáznikom v poznámke pochybnosti o výskyte tohto druhu v okolí Revúcej. Nejasné zostáva, prečo Reuss nazval tento druh vernakulárnym menom „drop vodní“.

¹¹⁵ Lýska čierna (*Fulica atra*).

Chraštel' vodní (*Rallus aquaticus*) i pihalica.¹¹⁶

Jeráb vodní (*Grus cinerea*) zřídka, i jerava č. zorau.¹¹⁷

§ 11.

Z plavúnech (Natatorech) nalezáám:

Káčhna divá (*Anas Boschas*) zřídka přichází¹¹⁸

– Krikluň (– *crecca*) má přicházeti.¹¹⁹

Hus divá (*Anser cinereus*). Samec se gunárom zove¹²⁰

Zhodnotenie

Zdroje informácií

Z Reussovho rukopisu vyplýva, že pri jeho koncipovaní a zostavovaní zrejme nevychádzal z jednej publikácie a že jeho súpis vtákov Revúcej je pravdepodobne kompiláciou údajov z rôznych prameňov. Pritom sa však zdá, že vtedajšiu modernú ornitologickú literatúru (napr. Schinz 1840, Keyserling & Blasius 1840, Schlegel 1844) nemal k dispozícii.

Veľmi pravdepodobne sa Reuss opierať o opis Gemerskej stolice od Ladislava Bartolomeidesa¹²¹ (Bartholomaeides 1806–1808), ktorý knižne vyšiel v Levoči polstoročie pred vznikom Reussovho rukopisu. Naznačuje to niekoľko skutočností. Reuss v rukopise použil veľmi podobnú nomenklatúru ako Bartolomeides vo svojej knižnej publikácii. Počet uvádzaných taxónov v opise Gemerskej stolice a v Reussovom rukopise ako aj ich druhové zloženie sú si veľmi podobné. V zozname vtákov Gemerskej stolice Bartolomeides uvádza celkom 91 taxónov, Reuss tento súpis obohatil o ďalších 27 taxónov. Podobný je aj štýl samotného zoznamu, v oboch dielach ide o stručný a strohý zoznam, v ktorom takmer úplne ab-

sentujú bližšie komentáre respektíve sú veľmi ojedinelé. To, že Reuss prácu Bartolomeidesa poznal naznačuje aj komentár, týkajúci sa dropa veľkého. Reuss v rukopise jeho výskyt charakterizuje relatívne („zřídka“), pričom samotný výskyt spochybňuje opytovacou poznámkou „neb schází?“¹²². Bartolomeides o dropovi píše, že sa „niekedy vyskytuje v nižších polohách“¹²².

Je však celkom dobre možné, že Reuss zoznam vtákov zostavil aj z iných zdrojov a sám sa zoológii takmer vôbec nevenoval. Naznačujú to aj samotné Reussove komentáre v rukopise, vyjadrujúce pochybnosti o výskyte niektorých druhov. Ďalším náznakom je text, ktorý napísal v úvode zoologickej časti rukopisu: „Živočichopis Řevúcký je v mnohém ohledu cele zameškaný, tak že co se i poddá, jen stručně a na krátce sa připomenouti může. O ptacích (ornithologia) je od mého otce celá kniha sepsaná, kterau však, když toto píši pod ruk[a]u nemám.“ Spomínaná kniha o vtákoch, ktorej autorom mal byť jeho otec¹²³, sa nikdy nenašla. Je však ľahko predstaviteľné, že jeho syn prístup ku knihe mal a do zoznamu zahrnul vtáky aj na základe znalostí z nej. Gallo (1969) názov tejto knihy (rukopisu), odvolávajúc sa na údaje G. Reussa a Júliusa Botta¹²⁴, uvádza takto: *Ornitología europaea zvlášť opis všech ptáků okolo Revúce se nalezajících*. Dielo cituje v bibliografii slovenského písomníctva aj Rizner (1932) s názvom *Ornithologia europaea*. Osud tejto knihy však zostáva nejasný.

To, že sa Reuss ornitológii venoval len okrajovo vyplýva aj z faktu, že Ján Šalamún Petian¹²⁵, zakladateľ uhorskej vedeckej ornitológie, ktorý aktívne organizoval záujemcov o or-

¹¹⁶ Chriaštel' vodný (*Rallus aquaticus*).

¹¹⁷ Žeriav popolavý (*Grus grus*).

¹¹⁸ Kačica divá (*Anas platyrhynchos*).

¹¹⁹ Podľa latinského mena kačica chrapka (*Anas crecca*), ale pravdepodobne zmeska kačice chrapky a kačice chrapačky (*Anas querquedula*).

¹²⁰ Hus divá (*Anser anser*).

¹²¹ Ladislav Bohuslav Bartolomeides (* 16. 11. 1754, Klenovec – † 18. 4. 1835, Ochtiná) – slovenský pedagóg, historik, geograf, teológ, evanjelický kňaz, osvietenec, učiteľ a prírodovedný bádateľ (Martinka 1946, Okáli et al. 1996).

¹²² „*Otis tarda* nonnunquam in partibus inferioribus conspicitur.“ [Bartholomaeides 1806–1808: 334].

¹²³ Samuel Reuss (* 8. 9. 1783, Slovenská Ľupča – † 22. 12. 1852, Revúca) – slovenský etnograf, evanjelický kňaz, zberateľ ľudových rozprávok (Dubovský 2000).

¹²⁴ Július Botto (* 24. 8. 1848, Rozložná – † 29. 9. 1926, Revúca) – prekladateľ, literárny historik, historiograf, prozaik (Dubovský 2000).

¹²⁵ Ján Šalamún Petian (Petényi) (* 30. 7. 1779, Ábelová – † 5. 10. 1855, Budapešť) – evanjelický farár, ornitológ, kustód (Herman 1891).

nitológiu na celom území vtedajšieho Uhorska (Herman 1891), sa o Reussovi nezmiňuje (Herman 1891, Csörgy 1905).

Či Reuss zoznam vtákov v svojom *Opise* konzultoval s miestnymi znalcami prírody tiež nie je jasné. V tom období pôsobili v Gemeri viacerí preparátori a spolupracovníci múzea v Budapešti¹²⁶, napríklad Ján Gašparec v Tisovci¹²⁷, nadlesný J. Wagner v Šumiaci¹²⁸, preparátor J. Schablik z Pohorelej¹²⁹ alebo H. Brusek z Teplého Vrchu¹³⁰ (Frivaldszky 1891, Matoušek 1961, Mošanský 1966, 1984). V roku 1837 dokonca v hornom Gemeri (Vernár, Pohorelá, Šumiac) pôsobil aj J. Š. Petian (Drenko 1999, Salaj 2001). Či Reuss prišiel do kontaktu s týmito osobami nie je možné z dostupných prameňov vierohodne doložiť.

Ďalšou zaujímavosťou je, že do národného múzea v Budapešti¹³¹ dodal zrejme preparát (výra skalného – *Bubo bubo*) aj Samuel Ormis¹³² (Frivaldszky 1891). Bol to Reussov súčasník, ktorý v dobe jeho pobytu v Revúcej (teda v čase vzniku väčšiny Reussových rukopisov) pôsobil v blízkej Rožňave alebo v Nižnej Slanej. Životopisci S. Ormisa sa však o spolupráci s týmto múzeom vôbec nezmiňujú (napríklad Srogoň 1976), nespomína na to ani jeho dcéra v zaznamenaných spomienkach (J. V. Ormis 1979). Reuss aj S. Ormis však úzko spolupracovali a je možné, že konzultovali aj svoje zoológické či prírodovedné záujmy. Samotný S. Ormis sa v životopise Reussa, ktorý uverejnil v časopise Sokol po jeho smrti, zmiňuje len o jeho botanickej činnosti (S. Ormis 1861).

Možným zdrojom českých mien mohla byť Božena Němcová (pozri pozn. 1), ktorá

navštívila Reussa v roku 1852 (Vávra 1895, Haluzický 1952, Adam 2003). Nasvedčujú to Reussov uvedené české mená „kostilom“ (pozri pozn. 26) a „kraska“ (pozri pozn. 36), ktoré boli do češtiny uvedené v roku 1851 v okruhu pražských intelektuálov, do ktorého patrila aj B. Němcová.

Systém a vedecké mená

Reuss použil v svojej dobe bežný systém vtákov, ktorý začínal dravcami/sovami a končil vodnými vtákmi. Výnimočne je, že Reuss začal systém sovami, zatiaľ čo štandardne systém začínal dravcami a sovy boli zaradené až po nich. Reussovú variantu sme v literatúre nenašli.

Analogicky ani rodová klasifikácia a nomenklatúra, ktorú Reuss použil, neboli ničím výnimočné. Možno z nich však usúdiť, že Reuss nepoužil aberantnú klasifikáciu C. L. Brehma (napr. Brehm 1823, 1824, 1831).¹³³

Na druhovej úrovni Reuss nepoužil nijakú štandardnú klasifikáciu. V niektorých prípadoch rozlišoval „druhy“, o ktorých bolo v jeho dobe už dobre známe, že predstavujú „verzie“ jedného druhu (napr. podľa pohlavia, veku apod.). Ako príklad možno uviesť Reussove „druhy“ *Falco gallinaceus*, *Falco palumbarius* a *Falco gentilis*, ktoré všetky znamenajú jastraba veľkého. Táto druhová klasifikácia naznačuje, že Reuss nepoznal modernú ornitologickú literatúru svojej doby a svoje znalosti druhovej klasifikácie vtákov čerpal predovšetkým z literatúry publikovanej na prelome 18. a 19. storočia. Vo väčšine prípadov používal Reuss bežne známe vedecké („latinské“) mená vtáčích rodov a druhov, najmä také, ktoré boli používa-

¹²⁶ V tom období Pešť, k zlúčeniu troch dovtedy samostatných miest (Budín – Buda, Starý Budín – Óbuda, Pešť – Pest) došlo v roku 1873.

¹²⁷ Do zbierok múzea v dnešnej Budapešti dodal vluhu obyčajnú (*Oriolus oriolus*) a v roku 1846 červenáka karmínového (*Erythrura erythrura*).

¹²⁸ Časť jeho zbierky sa dostala do múzea v dnešnej Budapešti, časť do zbierok bratislavského lekársko-prírodovedného spolku.

¹²⁹ Vtáky v okolí Pohorelej zbieral v období 1866–1884.

¹³⁰ Zberateľská činnosť H. Bruseka spadá do obdobia 1835–1872.

¹³¹ Výsledky práce dodávateľov zbierkového materiálu tohto múzea boli takmer úplne zničené požiarom v roku 1956 (Boros 1957, Fuisz et al. 2010).

¹³² Samuel Ormis (* 1. 7. 1824, Revúca – † 18. 10. 1875, Revúca) – evanjelický kňaz, pedagóg a spisovateľ (Dubovský 2000, Anonym 2011a).

¹³³ Christian Ludwig Brehm (* 24. 1. 1787, Schönaun – † 23. 6. 1864, Renthendorf) – nemecký ornitológ a evanjelický kňaz (Hildebrandt 1929, Haffner 1996, 2003).

né predovšetkým koncom 18. a na začiatku 19. storočia. V prípade mena *Turdus socialis* ide zrejme o omyl prevzatý z práce Bartolomeidesa (pozri pozn. 73).

Vernakulárne mená vtákov

Ako už bolo spomenuté vyššie, Reuss písal slovakizovanou češtinou, ktorá bola v tom období na území Slovenska najmä v evanjelickom prostredí široko používaná. Vo veľkej časti poznámok uvádza aj niektoré slovenské, nárečové a inojazyčné mená vtákov, ktoré sú cenným dokladom vývoja vtáčieho menoslovia na našom území. Reussove vernakulárne mená možno rozdeliť na „oficiálne“, ktoré napísal pred vedeckými menami a na alternatívne či ľudové, ktoré napísal za vedeckými menami vtáčich druhov¹³⁴.

Oproti očakávaniam nie je väčšina Reussových „oficiálnych“ mien českého pôvodu. Reuss zjavne nepoznal české názvoslovie použité vo vtedajších moderných prácach českých autorov (Staněk 1843, Pečírka 1849, Frič 1851, Amerling 1852) a použité mená zbieral z rôznej literatúry alebo ich zaznamenal sám. Ak ponecháme stranou staré slovanské mená široko používané v rovnakom zmysle (napr. sova, výr, červenka, drozd) a české mená prevzaté z rôznych zdrojov (napr. mandelík, rehek, modráček, brkoslav, čejka, kostilom), ostane niekoľko skupín z jazykového pohľadu zaujímavých mien.

1. Mená známe v slovenčine a v moravských nárečiach češtiny, ale chýbajúce v češtine západne od Moravy (Bartoš 1886, 1895, Ferianc 1941, 1958, Klůz 1977): strakoš, morjak. Meno „koňar“ pre sýkorku veľkú je verzia českého mena „koňadra“, známeho len z Moravy (Bartoš 1895), nie z Čiech.
2. Mená známe v slovenčine ale neznáme z češtiny (Ferianc 1958, Klůz 1977): kuvik, konipásek mrdavý, bělořitka¹³⁵.
3. Mená známe v slovenčine i v češtine, ale v rôznom význame. V oboch prípadoch

Reuss použil tieto mená v slovenskom význame: pustovka (v češtine *Asio flammeus*) a škorec (v češtine *Cinclus cinclus*).

4. Novotvary. Reuss pravdepodobne vytvoril meno „kosovel“ ako aj rôzne postponované prívlastky vyjadrené prídavným menom, ktoré väčšinou viac-menej zodpovedajú vedeckému (latinskému) názvu druhu, ale v súdobej literatúre sme ich nenašli: napr. sokol národný, sokol cizokrajný, sokol hvězdátý, konipásek nažlutlý, drozd společný, strakoš panský či drop vodní (pozri pozn. 114).

Alternatívne mená uvedené Reussom za vedeckým menom druhu sú rôzneho jazykového pôvodu a okrem českých mien prevzatých z literatúry alebo od Boženy Němcovej (pozri vyššie) ich Reuss pravdepodobne nazbieral v oblasti Gemera. Tieto mená poukazujú na vplyv nemčiny a maďarčiny v oblasti Gemera v polovici 19. storočia

1. Mená slovenské: dážd'ovník, morka, bocian/bohdan (tiež poľsky a ukrajinsky), volové oko a svezík (nezachytené Feriancom 1941, 1958).
2. Mená pochádzajúce z maďarčiny: šeregel (seregély) pre škorca, čóka (csóka) pre kavku, pačírta (pascirta) pre škovránka, pulka (pulyka) pre morjaka a túzok (túzok) pre dropa.
3. Mená pochádzajúce z nemčiny: kibic (Kiebitz) pre cibika, šnef (Schnepfe) pre sluku a gimpel (Gimpel) pre hýľa.

Celkovo sa zdá, že Reuss prevzal vernakulárne názvy vtákov predovšetkým z prác Grossingera (1792) a Kralovského (Kralowanszky 1795), ktoré doplnil o mená, ktoré sám nazbieral v Gemeri alebo prevzal z rôznych ďalších zdrojov.

Druhové spektrum, faunistické a biologické poznámky

Reuss uvádza v zozname 118 taxónov vtákov, z ktorých 97 sa podarilo interpretovať do dnes

¹³⁴ Vo všetkých prípadoch nie je podstatné, aká je ortografia týchto mien, ale ich jazyková a významová príbuznosť.

¹³⁵ Tu je zaujímavé, že Reuss napísal toto slovenské meno v českej podobe („bělořitka“, nie „belorítka“), teda počesťil slovenské ľudové meno tohto vtáka. České meno „bělořit“ pre skalaričkov (*Oenanthe* spp.) je etymologicky nepríbuzné.

užívaných druhových mien. V zozname Reuss dôsledne používal binomickú nomenklatúru, ktorá mu bola blízka aj z botanickej činnosti, teda z odboru, v ktorom sa orientoval lepšie.

Bez ohľadu na mnohé nejasnosti je možné Reussov zoznam považovať po súpise vtákov Gemera v opise Gemerskej stolice od L. Bartolomeidesa za druhý známy zoznam vtákov Gemera. Všetky ďalšie publikované práce z 19. storočia sú mladšie a spracovávajú už materiál a údaje z neskoršieho obdobia alebo po smrti G. Reussa. V Revúcej v rokoch 1876–1883 pôsobil Alexander Lovassy¹³⁶, ktorý svoje práce opierajúce sa o podrobné pozorovanie vtákov v Gemeri a najmä v okolí Revúcej uverejnil v niekoľkých detailne spracovaných publikáciách (Lovassy 1883, 1888, 1891, 1894). Približne v rovnakom období ako Lovassy publikoval ornitologické poznatky z Gemera aj V. von Tschusi¹³⁷ (von Tschusi 1884). V roku 1891 vyšla tlačou ornitofauna Uhorska Aves hungariae (Frivaldszky 1891). Jedine táto práca obsahuje údaje aj z obdobia aktívnej činnosti S. Reussa (doklady vyššie spomenutých preparátorov, údaj o S. Ormisovi a pod.). Z územia Gemera uvádza len 72 vtáčích taxónov, opiera sa však len o údaje doložené preparátmi. Ani v jednej z týchto prác sa žiadna zmienka o Reussovi (ale ani o Bartolomeidesovi) nenachádza.

Z celkového počtu identifikovaných druhov v Reussovom zozname 93 sú divožijúce druhy, dva druhy sú exotické, ale v zajatí bežne chované (*Pavo cristatus*, *Serinus canaria*), a dva druhy sú predstaviteľmi domestikovaných foriem (*Gallus gallus*, *Meleagris gallopavo*).

Medzi voľne žijúcimi druhmi, patriacimi do 16 radov, prevažujú v Reussovom prehľade bežné a poľovnícky alebo chovateľsky zaujímavé druhy. Reussov zoznam vtákov je veľmi strohý s veľmi skromnými doplňujúcimi poznámkami, nachádzajúcimi sa len pri niekoľkých druhoch.

Takmer úplne absentujú lokálne údaje, priamo v zozname Reuss uvádza len jeden: výskyt hlucháňa (*Tetrao urogallus*) na vrchu Kohút (1409 m n. m.) v hlavnom hrebeni Stolických vrchov. Z tej istej lokality spomína ešte na iných miestach rukopisu okrem hlucháňa aj výskyt tetrova (*Lyrurus tetrix*) a sojky (*Garrulus glandarius*).¹³⁸

Niektoré poznámky charakterizujú relatívnu početnosť vybraných druhov. Reuss napríklad píše „častá okolo kostelích“ (*Athene noctua*), „u nás častý“ (*Buteo buteo*), „zřídka“ (*Aquila heliaca*, *Luscinia luscinia*, *Picoides tridactylus*, *Botaurus stellaris*, *Ardea cinerea*, *Fulica atra*, *Grus grus*, *Anas platyrhynchos*), „se hojně lape“ (*Turdus pilaris*) alebo „zřídka k nám přichází“ (*Emberiza hortulana*). Ojedinelé sú poznámky o habitate vtákov. O *Strix aluco* píše, že „nejvíce v lesích přebývá“, *Accipiter nisus* hniezdi „na vysokých stromech“ alebo *Picus viridis* „ustavičně leze po stromech“. Iné poznámky o biológii vtákov sú naozaj výnimočné, napríklad krutohlav hnedý (*Jynx torquilla*) „mravce žere“. Pri ôsmich druhoch Reuss uviedol pomerne presnú transkripciu ich hlasov (*Upupa epops*, *Luscinia svecica*, *L. luscinia*, *Phyloscopus sibilatrix*, *Chloris chloris*, *Cuculus canorus*, *Coturnix coturnix* a *Streptopelia turtur*). To môže naznačovať, že nejaké vtáčie druhy Reuss predsa len dobre poznal.

Výskyt niektorých druhov, ktoré Reuss do zoznamu zahrnul bol aj v dobe vzniku rukopisu nepravdepodobný. Týka sa to už spomínaného dropa veľkého (*Otis tarda*), ktorého výskyt bol a je obmedzený na Slovensku na oblasť severného okraja Panónskej nížiny (Ferianc 1963, Glutz von Blotzheim et al. 1973). Výskyt viacerých druhov z Reussovho zoznamu nie je možné v regióne Revúcej v dobe vzniku rukopisu vylúčiť (napríklad *Luscinia luscinia*, *L. svecica*, *Emberiza hortulana*, *E. calandra*,

¹³⁶ Alexander (Sándor) Lovassy (* 28. 10. 1855, Abony – † 8. 7. 1946, Keszthely) – významný maďarský ornitológ (Dubovský 2000).

¹³⁷ Victor von Tschusi zu Schmidhoffen (* 28. 12. 1847, Smíchov – † 5. 3. 1924, Hallein) – významný rakúsky ornitológ (Gengler 1924).

¹³⁸ V inom rukopise uvádza Reuss (1858) výskyt niekoľkých druhov z dvoch ďalších lokalít: „Jiná do očí padající věc, se v tom hotoví, že Trstje a Korymovo, tětrovami a hluchany se pamatnými staly.“ Trstie (1120 m n. m.) je vrchol a Korimovo je sedlo v Stolických vrchoch.

Grus grus, *Milvus* spp., *Coracias garrulus*, *Coloeus monedula*, *Turdus iliacus*), z dnešného pohľadu je ich výskyt v oblasti horného Gemera nepravdepodobný alebo veľmi zriedkavý (napr. Mošanský 1978, 1979, 1980, Turis 1995, Uhrin & Hapl 2004). Charakter výskytu viacerých druhov (napríklad supy) nemožno vzhľadom na absenciu bližších údajov komentovať.

Zoznam napriek svojej stručnosti môže v niektorých prípadoch slúžiť aj ako podklad pre identifikáciu zmien rozšírenia vtákov v Gemeri. Príkladom nech sú dva druhy synantropne žijúcich sov, plamienka driemavá (*Tyto alba*) a kúvik obyčajný (*Athene noctua*). O oboch Reuss píše, že sú časté v okolí kostolov. Ku koncu 19. storočia tento stav stále pretrváva (von Tschusi 1884), v Revúcej plamienka aj hniezdila vo veži evanjelického kostola v roku 1882 (Lovassy 1883). V súčasnosti sú však obe tieto sovy v celom Gemeri s výnimkou jeho najjužnejších častí vzácne (Sárosy 1999, Pačenovský 2002). V prípade bociana bieleho (*Ciconia ciconia*) je málo pravdepodobné, že by si Reuss nevšimol v Revúcej jeho hniezdenie a nezaznamenal to. Uvádza len, že býva niekedy pozorovaný na jar, čo by mohlo svedčiť o tom, že v tom období v Revúcej ešte nehniezdil. To je v súlade s neskoršími údajmi Lovassyho (Lovassy 1883, 1888), ktorý v období 1881–1879 uvádza len migračné výskyty. Hniezdenie v Revúcej bolo známe až od roku 1968 (Stollmann 1999).

Záver

Zoznam vtákov okolia Revúcej, zostavený Gustávom M. Reussom v rukopise „*Opis městečka Velká Řevúca*“ je potrebné napriek nedostatkom považovať za cenný príspevok k ornitologickej histórii nielen Gemera, ale aj celého územia Slovenska. Po eliminácii taxónov, ktoré sú buď omylom alebo ich z dnešného pohľadu nie je možné presnejšie identifikovať, sa dá konštatovať, že Reussov zoznam vtákov je v poradí druhým komentovaným prehľadom avifauny Gemera, ktorý vznikol viac ako 30 rokov pred prvými odbornými ornitologickými prácami z tohto regiónu (napríklad Lovassy 1883, 1888, von Tschusi 1884). Z oblasti oko-

lia Revúcej sa v rukopise uvádza minimálne 97 druhov vtákov, čo v porovnaní s dnešným stavom poznania (asi 170 druhov; Danko et al. 2002, Uhrin & Hapl 2004) je až prekvapujúco bohatý ornitologický inventár.

Pod'akovanie

Dušanovi Dubovskému (Revúca), Judite Kochjarovej a Jánovi Klimentovi (Blatnica) ďakujeme za pomoc pri získavaní rukopisov Gustáva M. Reussa. Jozefovi Chavkovi (Bratislava) ďakujeme za poskytnutie staršej ornitologickej literatúry, Józsefovi Bükimu z Ornitologickej knižnice A. Keveho v Budapešti ďakujeme za zhotovenie kópií staršej ornitologickej literatúry z regiónu Gemera. Pracovníkom Novohradského múzea a galérie v Lučenci ďakujeme za možnosť štúdia knihy A. Kralovanského *Naturalis historiae compendium* v knižničnom fonde múzea. Práca Jiřího Mlíkovského na rukopise práce bola podporená grantami Ministerstva kultúry Českej republiky (MK 06P04OMG008 a MK 00002327201).

Literatúra

- ADAM R. (ed.) 2003: Božena Němcová. Korespondence II: 1853–1856. — Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- AMERLING K. S. 1852: Fauna čili zvířena česká. — Praha.
- ANONYM 2011a: Památnú tabuľu na evanjelickom kostole v Nižnej Slanej odhalili Samuelovi Ormisoovi. — <http://www.dobos.revuca.net/gemer/nslana/nsormis.htm>.
- ANONYM 2011b: Josef Franta Šumavský — http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Franta_%C5%A0umavsk%C3%BD.
- BALBIN [Balbinus] B. 1679: Miscellanea historica Regni Bohemiae. Liber I. qui historiis naturalem Bohemiae complectitur. — Typis Georgii Czernoch, Pragae.
- BARTHOLOMAEIDES L. 1806–1808: Inclyti superioris Hungariae comitates Gömöriensis notitia historico-geographico-statistica. — Josephi Caroli Mayer, Leutschoviae.
- BARTOŠ F. 1886: Dialektologie moravská. První díl. — Matice moravská, Brno.
- BARTOŠ F. 1895: Dialektologie moravská. Druhý díl. — Matice moravská, Brno.
- BLUMENBACH J. K. 1855: Aller Sing- und Stubenvögel Fang, Wartung und Zähmung. — Albert A. Wenedikt, Wien.
- BOROS I. 1957: The tragedy of the Hungarian Natural History Museum. — Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 8: 491–505.

- BREHM C. L. 1823: Lehrbuch der Naturgeschichte aller europäischen Vögel. Bd. 1. — August Schmid, Jena.
- BREHM C. L. 1824: Lehrbuch der Naturgeschichte aller europäischen Vögel. Bd. 2. — August Schmid, Jena.
- BREHM C. L. 1831: Handbuch der Naturgeschichte aller Vögel Deutschlands. — Ilmenau.
- BUFFA F. 1972: Vznik a vývin slovenskej botanickej nomenklatúry. — Vydavateľstvo SAV, Bratislava, 426 pp.
- BUNARCO (Bulgarian National Rarities Committee) 2009: List of the birds recorded in Bulgaria. — *Acta Zoologica Bulgarica* 61: 3–26.
- CSÖRGEY T. 1905: Ornithologische Fragmente aus den Handschriften von Johann Salamon von Petényi. — Theodor Oswald Weigel, Leipzig.
- DANKO Š., DAROLOVÁ A. & KRIŠTÍN A. (eds.) 2002: Rozšírenie vtákov na Slovensku. Birds distribution in Slovakia. — Veda, Bratislava.
- DRENKO J. 1999: Ján Šalamún Petian-Petényi (1799–1855). — Novohradské múzeum v Lučenci, Lučenec.
- DUBOVSKÝ D. 2000: Biografický lexikón mesta Revúca. — Mestské kultúrne stredisko, Revúca.
- FERIANC O. 1941: Slovenské ornitologické názvoslovie. — Matica slovenská, Turčiansky Svätý Martin.
- FERIANC O. 1958: Slovenské názvoslovie vtákov. — Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.
- FERIANC O. 1963: Rozšírenie dropa veľkého (*Otis tarda* L.) na Slovensku. — *Biológia*, Bratislava 18: 900–915.
- FERKO M. 1996: Zabudnutý hviezdny prvolezec (alebo neľahké osudy slovenského vedeckofantastického diela – Hviezdovedy G. Reussa). — Pp.: 149–155. In: Krutohlav '95. Zborník sci-fi poviedok slovenských autorov, finalistov V. ročníka literárnej súťaže „Cena Gustáva Reussa“ za rok 1995. Slovenský syndikát autorov fantastiky vo Vydavateľstve Nova 17, Bratislava.
- FRANTA ŠUMAVSKÝ J. 1846: Deutsch-böhmisches Wörterbuch. Band 2. K–Z. — Johann Spurný, Prag.
- FRANTA ŠUMAVSKÝ J. 1851: Česko-německý slovník. — Císařsko královská dvorní tiskárna synů Bohumila Haase, Praha.
- FRIČ A. 1851: České ptactvo. — *Časopis Českého museum* 25: 147–154.
- FRIVALDSZKY J. 1891: Aves hungariae: enumeratio systematica avium Hungariae cum notis brevibus biologicis, locis inventionis virorumque a quibus oriuntur. — Budapestini: Typis Societatis Franklinianae.
- FUIŠZ T. I., VAS Z. & RÁCZ R. 2010: Hidden treasures and the reorganization of the bird collection in the Hungarian Natural History Museum. — Pp. 37–43. In: LOUETTE M., CAEL G. & TAVERNIER W. (eds.): Proceedings of the Sixth European Bird Curators Meeting. Journal of Afrotropical Zoology, Special Issue. Royal Museum for Central Africa, Tervuren.
- GALLO J. 1969: Od rozprávok k národnej realite (Reussovci). — Pp.: 5–83. In: BOLFÍK J. (ed.): Literárne postavy Gemera I. Obzor, Bratislava.
- GENGLER J. 1924: Viktor von Tschusi zum Gedächtnis. — *Verhandlungen der Ornithologischen Gesellschaft in Bayern* 16: 86–90.
- GILL F. & DONSKER D. (eds.) 2010: IOC World Bird Names (version 2.6). — <http://www.worldbirdnames.org/>.
- GLUTZ VON BLOTZHEIM U., BAUER K. M. & BEZZEL E. 1973: Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Bd. 5: Galliformes und Gruiformes. — Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- GOČÁL E. 1981: 120. výročie úmrtia dr. G. M. Reussa. — *Obzor Gemera* 12: 182–187.
- GROSSINGER J.B. 1792: *Universa historia physica regni Hungariae secundum tria regna naturae. Tomus II. Regni animalis pars II. Ornithologia sive Historia avium Hungariae.* — *Sumptibus & Typis Simonis Petri Weber, Posonii.*
- GUTTOVÁ A. 2003: Lišajníky a machorasty v rukopisoch Gustáva Maurícia Reussa. — *Bulletin Slovenskej botanickej spoločnosti* 25: 31–37.
- HAFFER J. 1996: Vogelarten im Werk von Christian Ludwig Brehm (1787–1864). — *Anzeiger des Vereins Thüringer Ornithologen* 3: 1–31.
- HAFFER J. 2003: Christian Ludwig Brehm (1787–1864) über Spezies und Subspezies von Vögeln. — *Journal für Ornithologie* 144: 129–147.
- HALUZICKÝ B. 1952: Božena Němcová a Slovensko. — Tatar, Bratislava.
- HENDRYCH R. 1953: Kapitola z dejín slovenskej botaniky. — *Preslia* 25: 368–373.
- HEREC O. & FERKO M. 2001: Slovenská fantastika do roku 2000. — Národné osvetové centrum, Bratislava.
- HERMAN O. 1891: J. S. v. Petényi, Begründer der wissenschaftlichen Ornithologie in Ungarn. 1799–1855. Ein Lebensbild. — Zweiter Internationaler Ornithologischer Congress, Budapest.
- HILDEBRANDT H. 1929: Christian Ludwig Brehm als Ornithologe. — *Mitteilungen aus dem Osterlande (NS)* 20: 23–38.
- HRABOVEC I. 1988: Gustáv Reuss. — Pp.: 833–839. In: TIBENSKÝ J. et al. (eds.): *Priekopníci vedy a techniky na Slovensku* 2. Obzor, Bratislava.

- KEYSERLING A. & BLASIUS J. H. 1840: Die Wirbelthiere Europa's. Vol. 1. Die unterscheidenden Charactere. — Friedrich Viehweg und Sohn, Braunschweig.
- KLIMENT J. 1990: Z rukopisej pozostalosti Gustáva M. Reussa. — *Obzor Gemera* 21(2): 74–80.
- KLÚZ Z. 1977: Naše ptactvo v ľudovom názvosloví a vedecké terminológii. — Státní zemědělské nakladatelství, Praha.
- KOCHJAROVÁ J. & KLIMENT J. 1988: Rukopisné práce dr. Gustáva Reussa. — *Obzor Gemera* 19: 153–158.
- KOCHJAROVÁ J. & KLIMENT J. 2002: Údaje o rozšírení paprad'orastov a semenných rastlín na území Gemera-Malohontu v prácach Gustáva Reussa. — Pp.: 79–113. In: UHRIN M. (ed.): Výskum a ochrana prírody Muránskej planiny 3. Správa Národného parku Muránska planina, Revúca.
- KOVALIK P., PAČENOVSKÝ S., ČAPEK M. & TOPERCER J. 2010: Slovenské mená vtákov sveta. — SOS/BirdLife Slovensko, Bratislava.
- KRALOWANSZKY A. 1795: Naturalis historiae compendium quod in vsvm svarvm praelectionvm conscripsit propriisqve svmtibvs edidit Andreas Kralowanszky scholae Kesmarkiensis philosophiae professor. — Typis Michaelis Podhoránszki, Leutschoviae.
- LALKOVIČ M. 2009: Český záujem o jaskyne na Slovensku do roku 1918. — *Slovenský kras* 47(1): 113–140.
- LOVASSY S. 1883: Adatok Gömörmegeye madárfaunájához. — *Mathematikai és természettudományi Közlemények* 18(10): 296–328.
- LOVASSY S. 1888: Adalékok Gömörmegeye madárfaunájának ismeretéhez. — *Mathematikai és természettudományi Közlemények* 22: 243–268.
- LOVASSY S. 1891: Az ornithologiai kiállitás Magyarországi tojás- és fészekgyűjteményének katalogusa. Catalog der ungarischen Eier- und Nestersammlung. II. Nemzetközi ornithologiai congressus Budapest. II. Internationaler Ornithologen-Congress in Budapest. — *Nyomatott a Magyar Kir. Tud.-Egyetemi Könyvnyomdában, Budapest.*
- LOVASSY S. 1894: A sarló- vagy kazári fecske (*Cypselus apus* L.) érkezési ideje Nagy-Röczén. Die Ankunftszeiten des Mauerseglers (*Cypselus apus* L.) in Nagy-Röcze. — *Aquila*, Budapest 1: 47–48.
- MAGIC D. 1972: Z málo známeho rukopisu Gustáva Reussa. — *Biológia* 27(1): 87–92.
- MAGIC D. 1988: Gustáv Reuss: Května Slovenska – rozbor diela. — *Obzor Gemera* 19: 149–153.
- MARTINKA J. 1946: Ladislav Bartolomeides, vlastivedný priekopník. — Osveta, Martin.
- MATOUŠEK B. 1961: Faunistický prehľad slovenského vtáctva. Časť I. — *Prírodovedný sborník Slovenského múzea* 7: 3–109.
- MEDOVIČ J. 1985: História botanického výskumu Muránskej planiny do roku 1918. — *Vlastivedné šúdie Gemera* 3: 465–506.
- MLÍKOVSKÝ J. 2009: Úvod do historickej ornitológie. — *Sylvia* 45: 39–50.
- MOŠANSKÝ A. 1966: Dejiny a súčasný stav ornitologického výskumu a zberateľskej činnosti na východnom Slovensku. — *Sborník Východoslovenského múzea, zoológia – botanika* 6B: 7–25.
- MOŠANSKÝ A. 1978: Avifauna východného Slovenska a katalóg ornitologických zbierok Východoslovenského múzea, I. časť (Non-Passeriformes 1). — *Zborník Východoslovenského múzea v Košiciach, Prírodné vedy* 18AB[1977]: 63–142.
- MOŠANSKÝ A. 1979: Avifauna východného Slovenska a katalóg ornitologických zbierok Východoslovenského múzea, II. časť (Non-Passeriformes II. a Passeriformes). — *Zborník Východoslovenského múzea v Košiciach, Prírodné vedy* 19AB[1978]: 67–179.
- MOŠANSKÝ A. 1980: Avifauna východného Slovenska a katalóg ornitologických zbierok Východoslovenského múzea, III. časť. — *Zborník Východoslovenského múzea v Košiciach, Prírodné vedy* 20[1979]: 157–221.
- MOŠANSKÝ A. 1984: Pohľady do histórie ornitologickej činnosti na východnom Slovensku. — *Milvus* 1: 3–10.
- NEILREICH A. 1866: Aufzählung der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefässpflanzen, nebst einer pflanzengeographischen Uebersicht. — Wilhelm Braumüller, Wien.
- NĚMCOVÁ B. 1857–1858: Slovenské pohádky. Sv. 1–10. — Josef Šálek, Praha.
- NĚMCOVÁ B. 1858: Josef Franta Šumavský. — *Posel z Prahy* 3: 55–63.
- NĚMCOVÁ B. 1859a: Kraje a lesy na Zvolensku. — *Živa* 7: 1–18, 97–108, 166–178.
- NĚMCOVÁ B. 1859b: Slovenské starožitnosti. Ze zápisků dra. Gust. Reussa sděluje Bož. Němcová. — *Památky archaeologické a mistopisné* 5–6(1858–1859): 22–27, 58–63.
- OKÁLI I., ORSZÁGH I., MATOUŠEK B. & HRABOVEC I. 1996: Slovník slovenských zoológov a zoológov so vzťahmi k územiu Slovenska. — *Stimul*, Bratislava pre Slovenskú zoológickú spoločnosť pri SAV a Slovenskú entomologickú spoločnosť pri SAV.

- ORMIS S. 1861: Životopis dr. Gustava Reussa. — Sokol, časopis pre krásno umenie a literatúru 2(8): 57–59.
- ORMIS J. V. (ed.) 1979: Marína Ormísová spomína (1861–1946). — Osveta pre Gemerskú vlastivednú spoločnosť, Martin.
- PAČENOVSKÝ S. 2002: Kuvik obyčajný / Kuvik plačlivý (*Athene noctua*). — Pp.: 367–369. In: DANKO Š., DAROLOVÁ A. & KRISTÍN A. (eds.): Rozšírenie vtákov na Slovensku. VEDA, Bratislava.
- PALKOVIČ K. 1994: Etymologický pokus Gustáva M. Reussa. — Slovenská reč 59(6): 94–97.
- PANIGAJ L. 2002: Fauna denných motýľov Národného parku Muránska planina (Lepidoptera: Hesperioidea a Papilionoidea). — Pp.: 133–140. In: UHRIN M. (ed.): Výskum a ochrana prírody Muránskej planiny 3. Správa NP Muránska planina, Revúca.
- PANIGAJ L. 2004: Motýle (Lepidoptera) Národného parku Muránska planina. — Reussia, Revúca 1(Supplement 1): 245–286.
- PATEV P. 1950: Pticite v B⁴Igariá. — B⁴Igarskata akademiá na naukite, Sofiá.
- PEČÍRKA J. 1849: Vypsání živočichův. — Knihkupectví Kronbergrovo, Praha.
- PEDERSEN T. T. 2011: Transliteration of non-Roman scripts. — <http://transliteration.eki.ee/>
- PURKYNĚ J. E. 1859: Květena slovenská u porovnání s Květenou českou. — Živa 7: 242–261.
- REUSS G. 1853: Května Slovenska čili opis všech jevnosnubných na Slovensku divorastaucích a mnohých zahradních zrostlin podlé saustavy De Candolle-ovy. — F. Lorber, Banská Štávnica.
- REUSS G. M. 1853–1854: Opis městečka Velká Řevúca zvaného I^m a II^{hý} díl 1853 a 1854. V. Řevúca. — Rukopis [Depon. in Slovenská národní knižnica – Archiv literatury a umenia, Martin]
- REUSS G. 1858: Letopis Gemerské stolicy. Sestavil Dr Gustav Reuss Velko-Řevaucký městský lékař 1858. — Rukopis. [Depon in Slovenská národní knižnica – Archiv literatury a umenia, Martin sign. C–II/G]
- REUSS G. 1982: Muránska Venuša. — Tatran, Bratislava.
- REUSS G. 1984: Hviezdoveda alebo životopis Krutohlava. — Tatran, Bratislava.
- RIZNER E. V. (ed.) 1932: Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900. S pripojenou bibliografiou archeologickou, historickou, miestopisnou a prírodovedeckou. Díel štvrtý: P–R. — Matica slovenská, Turčiansky Sv. Martin.
- SALAJ J. (ed.) 2001: Ján Šalamún Petian-Petényi (1799–1855). Zborník príspevkov z konferencie 1999. — Novohradské múzeum, Lučenec.
- SÁROSSY M. 1999: K rozšíreniu plamienky driemavej (*Tyto alba*) na Slovensku. — Tichodroma 12: 19–40.
- SCHINZ R. 1840: Europäische Fauna oder Verzeichniß der Wirbelthiere Europa's. Band 1. Säugethiere und Vögel. — E. Schweizerbarts Verlagshandlung, Stuttgart.
- SCHLEGEL H. 1844: Kritische Übersicht der europäischen Vögel – Revue critique des oiseaux d'Europe. — A. Arnz u. Comp., Leiden; Fr. Fleischer, Leipzig; & Roret, Paris.
- SKUTIL J. 1935: Reussovci a Božena Němcová o slovenských starožitnostiach. — Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti 29: 81–115.
- SROGÓN T. 1976: Samuel Ormis. Život a dielo. — Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.
- SRPOŇ V. 1993: Gustáv Reuss – náš prvý literárny fantasta. — Pp.: 6–9. In: HEREC O. & SRPOŇ V. (eds.): Krutohlav '93. Zborník sci-fi poviedok slovenských autorov, finalistov III. ročníka literárnej súťaže „Cena Gustáva Reussa“ za rok 1993. Slovenský syndikát autorov fantastiky, Bratislava.
- STANĚK W. 1843: Přírodopis prostonárodní, čili popsání zvířat, rostlin a nerostů wedlé tříd a řádů jejich. — [Autor], Praha.
- STOLLMANN A. 1999: Prehľad hniezdísk bociana bieleho (*Ciconia ciconia*) na Slovensku za ostatných 50 rokov (1934–1984) podľa katastrof miest a obcí. — Natura Carpatica 40: 263–292.
- STRUTYŃSKI J. 1972: Polskie nazwy ptaków krajowych. — Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, Wrocław.
- SUOLAHTI H. 1909: Die deutschen Vogelnamen. Eine wortgeschichtliche Untersuchung. — Karl J. Trübner, Straßburg.
- TSCHNEIDER D. J. 1828: Vogelfänger und Vogelwärter oder Naturgeschichte, Fang, Zählung, Pflege und Wartung unserer beliebtesten Sing- und Zimmervögel. 2. verb. Aufl. — Hartlebens Verlag, Pesth.
- TSCHUSI V. VON 1884: Beiträge zur Ornis des Gömörer Comitatus. — Zeitschrift für die gesammte Ornithologie 1: 156–167.
- TURIS P. 1995: Výskyt niektorých druhov vtákov v okolí Revúcej a v Chránenej krajinej oblasti Muránska planina. — Natura Carpatica 36: 97–102.
- UHRIN M. & HAPL E. 2004: Prehľad stavovcov (Vertebrata) Muránskej planiny. — Reussia 1(Supplement 1): 311–332.
- URBANCOVÁ V. 1976: Vlastivedné a národopisné dielo Gustá-

- va Reussa. — Gemer, Národopiné štúdie 2: 9–56.
- URBANCOVÁ V. 1977: Národopisné práce Gustáva Reussa (Analýza vplyvov a metódy práce). — Slovenský národopis 25: 287–315.
- VÁVRA V. 1895: Božena Němcová. Pokus životopisný a literární. — J. Otto, Praha.
- WALTHER F. L. 1795: Lehrbuch der Forstwissenschaft. — Georg Friedrich Heyer, Giessen.

Došlo: 5. 5. 2011

Prijaté: 26. 10. 2011